

Ročná správa o riešení projektu za rok 2018

Názov projektu Evidenčné číslo projektu **APVV-14-0029**

Cyrilské písomníctvo na Slovensku do konca 18. storočia

Zodpovedný riešiteľ **prof., PhDr. Peter Žeňuch, DrSc.**

Príjemca **Slavistický ústav Jána Stanislava SAV**

Začiatok riešenia projektu **01.07.2015**

Koniec riešenia projektu **30.06.2019**

ROZBOR RIEŠENIA PROJEKTU (max. 10 strán)

Uvedte podľa nasledujúcej záväznej osnovy:

- 1. Postup prác pri riešení projektu u príjemcu, ako aj spolupríjemcu podpory APVV vzhľadom na harmonogram riešenia projektu**
- 2. Rozbor výsledkov riešenia vzhľadom na stanovené ciele**
- 3. Zoznam výstupov a prínosov projektu za posledný rok** – uvedte v prílohe – formulár Výstupy a prínosy projektu za rok/obdobie (kópie deklarovaných výstupov sa neprikladajú, je možné uviesť internetové odkazy na uvedené výstupy)
- 4. Upresnenie harmonogramu prác a cieľov na nasledujúci rok**

↓↓

AD 1)

Postup prác na riešení projektu v Slavistickom ústave Jána Stanislava SAV a v Centre spirituality Východ-Západ Michala Lacka Teologickej fakulty Trnavskej univerzity prebiehal v súlade s harmonogramom, ktorý si riešiteľský tím stanovil. Išlo o štvrtú a piatu fázu riešenia projektu, ktorá zahŕňovala prípravu a realizáciu interdisciplinárnej medzinárodnej vedeckej konferencie, prezentáciou edície prameňa s verejnou oponentúrou vedeckých výsledkov projektu, ktoré sa realizovali od 1. júla 2015 do konca októbra 2018.

A) Za veľmi dôležitý publikačný výstup treba označiť dokončenie prác súvisiacich s edíciou rukopisnej knihy pravidiel svetského a cirkevného života z prelomu 16. a 17. storočia v rámci medzinárodnej vedeckej edície Monumenta byzantino-slavica et latina Slovaciae (piaty zväzok). Sama edícia rukopisu predstavovala zložitý proces, ktorému predchádzala dlhodobá príprava spätá s transliteráciou, apretáciou a technickým zabezpečením vydania. Na samom vydaní sa podieľali aj vedecké inštitúcie zo zahraničia, najmä Institut ruskej istorii RAN v Moskve a Kirilometodievski naučen centăr BAN v Sofii. Dvaja odborníci z týchto inštitúcií vstúpili do spolupráce na vydaní tohto významného prameňa, ktorý sa z hľadiska jazyka a terminológie spája s veľkomoravským prostredím. Podarilo sa tak vydať veľmi dôležitý prameň pre poznanie duchovnej a právnej kultúry Slovákov i pre širší slovanský kontext.

B) Druhým významným výstupom je medzinárodná vedecká konferencia „Cyrilská a latinská písomná kultúra byzantsko-slovanskej tradície na Slovensku do konca 18. storočia“ s verejnou oponentúrou dosiahnutých výsledkov, ktorá sa uskutočnila v dňoch 23. – 27. októbra 2018 v Košiciach. Na konferencii odzneli prednášky riešiteľov projektu, v ktorých referovali o výsledkoch svojich výskumov. Vo svojich prednáškach zhrnuli najmä nové zistenia, ktoré sa týkajú výskumu prameňov a ich interpretácie v kontexte dejín písomnej kultúry na Slovensku. Venovali sa najmä doposiaľ neznámym alebo málo prebádaným písomným prameňom, na príklade ktorých dokladovali stabilitu systému byzantsko-slovanskej tradície v Karpatoch a na východnom Slovensku, ktorá vznikla v kontexte interkonfesionálnej komunikácie v administratívno-právnej koexistencii s latinskou cirkvou v Uhorsku. Rozšírené anotácie príspevkov v slovenskom a anglickom jazyku sa podarilo vydať vo forme publikácie ešte pred začiatkom konferencie a ako materiál je uverejnený aj na stránke projektu

http://www.cyrslav.sav.sk/publikacie/pis_kultura_18.stor_na_web.pdf. V rámci medzinárodnej vedeckej konferencie odzneli aj ďalšie pozvané prednášky slovenských i zahraničných odborníkov z Českej republiky, Poľska, Ruska, Ukrajiny, Bulharska. Dôležitým momentom konferencie bola verejná oponentúra k predneseným výsledkom výskumov projektu s účasťou medzinárodného panelu odborníkov. Verejná oponentúra prebehla po všetkých vystúpeniach riešiteľov projektu. Pozvaní odborníci si pozorne vypočuli prezentované výsledky výskumov a následne vystúpili s komentármi a hodnoteniami. Verejná oponentúra výsledkov projektu priniesla do medzinárodnej diskusie k problematike nové momenty, ktoré riešitelia prediskutovali a niektoré z nich budú zohľadnené pri ďalších výskumoch a v sumarizačných prácach. Priebeh verejnej oponentúry projektu v podobe protokolu sa publikuje na stránkach projektu http://cyrslav.sav.sk/protokol_verejnej_oponentury.pdf a v časopise Slavica Slovaca.

AD 2)

Výsledky riešenia ukazujú, že sa plánované ciele darí úspešne naplňovať a zároveň možno konštatovať, že zistenia, ktoré sa v rámci riešenia projektu dosiahli, umožňujú nový pohľad na fungovanie byzantsko-slovanskej tradície a kultúry pod Karpatmi a na Slovensku. Tento nový pohľad je založený na skutočnosti, ktorý potvrdili nielen zahraniční odborníci prítomní na

medzinárodnej vedeckej konferencii, keď vo svojich vystúpeniach konštatovali, že dosiahnuté výsledky znamenajú významný prínos pre poznanie duchovnej kultúry späté s byzantským konfesiónalnym prostredím pod Karpatmi a na Slovensku. Na konferencii a v rámci verejnej oponentúry sa konštatovalo, že jazykové a kultúrne povedomie používateľov cyrilských rukopisných prameňov dokazuje nielen ich jazykovú a etnickú diverzitu, ale poukazuje sa tak najmä na skutočnosť, že byzantská konfesiónalna identita založená na slovanskej písomnej a duchovnej kultúre a tradícii má svoj základ v cirkevno-slovanskom jazyku, ktorý je predovšetkým liturgickým jazykom bohoslužobných obradov v cirkvách byzantsko-slovanského rítu a že je spätý aj so slovenským jazykovým a kultúrno-historickým prostredím. Cirkevnú slovančinu ako liturgický jazyk preto nemožno vnímať ako reprezentanta iba jednej alebo vybranej jazykovej entity, lebo v jednotlivých slovanských národných spoločnostiach, kde sa uplatňuje byzantský obrad a cirkevno-slovanský liturgický jazyk, sa realizuje jej konkrétna jazyková redakcia. Osobitnú zložku predstavuje práve historická a administratívno-právna forma existencie cirkvi byzantského obradu pod Karpatmi a na Slovensku.

Aj vydaný Užhorodský rukopisný Pseudozonar prezentuje doteraz nepoznaný spis, ktorý tvorí jednu zo základných pravidiel fungovania kresťanskej spoločnosti, ktorý sa zvyčajne označuje termínom **nomokánon**. Ide vlastne o zbierku cirkevných kánonov a pravidiel či zákonov civilného života, ktoré majú vzťah k cirkvi a každodennému životu spoločnosti. Vydanie prameňa poskytuje možnosti na komparatívny výskum duchovnej a kultúrnej tradície byzantského obradu v komparácii s latinským konfesiónalnym prostredím. Existencia tohto cyrilského prameňa cirkevno-právnej povahy v prostredí mukačevskej cirkvi dokumentuje jedinečnú spätosť jazyka vydaného prameňa s najstaršou vrstvou slovanskej kresťanskej terminológie, v ktorej sa odráža starobylé dedičstvo veľkomoravskej cirkvi s byzantskou duchovnosťou ako ho poznáme v takých prameňoch ako je Metodov nomokánon, či preklad Pravidiel svätých otcov do veľkomoravskej staroslovienčiny a pod. Poukazuje sa tak na pevnú spätosť byzantsko-slovanskej cirkvi s najstarším slovanským kresťanským horizontom. Už charakter a úplnosť vydaného prameňa ukazuje, že slovanská cirkev byzantského obradu bola v tomto prostredí živá a jedinečná nielen vo vzťahu k cirkvi latinského obradu, ale bola zároveň zjednocujúcim prvkom pre všetkých nositeľov byzantského obradu bez ohľadu na ich jazykovo-kultúrnu identitu. Vydanie rukopisného prameňa je dôležité nielen pre prehĺbenie poznania o kultúrnom vývine miestnej duchovnej kultúry poznačenej byzantským obradom a tradíciou obradu v Karpatoch a na Slovensku, ale je dôležitý najmä z hľadiska komparatívneho výskumu dejín cirkevného a svetského práva v kontexte byzantsko-slovanskej tradície vo východoslovanskom i južnoslovanskom priestore. Užhorodský rukopisný Pseudozonar je rukopisná kniha kánonov a pravidiel utvorená zo 151 kánonov zameraných na duchovno-cirkevný a svetský život, ktoré sú napísané na papieri zo 16. storočia. Rukopis je napísaný poloustavným typom cyrilského písma. Charakter písma svedčí o tom, že na jeho vzniku sa podieľali viacerí pisári, ktorí zbierku tvorili odpisovaním zo starších rukopisných predlôh. Rukopis obsahuje 171 listov (fólií). Uložený je v rukopisnom oddelení Zakarpatského národopisného múzea v Užhorode pod signatúrou И-437. Digitalizovanú kópiu rukopisu P.

Žeňuch dostal od profesora Dr. Hansa Rotheho v roku 2007 za účelom štúdia a sprístupnenia prameňa. Digitalizovaná kópia rukopisného prameňa tvorí súčasť elektronickej databázy cyrilských a latinských pamiatok Slavistického ústavu Jána Stanislava SAV. Po príprave textu rukopisu a jeho prepise vznikli otázky o jeho pôvode i predlohách, na ktoré pripravila Elena V. Beľakovová a Desislava Najdenovová, ktoré sa zaslúžili o jeho charakteristiku v kontexte východoslovanskej i južnoslovanskej právnej spisby. Opis uplatnenia sa rukopisu v kontexte religióznej tradície v Uhorsku sa pripravil Peter Žeňuch, Peter Zubko a Šimon Marinčák. Medzinárodný vedecký tím (Slovensko, Rusko, Bulharsko) tak predkladá viacročný systematický výskum prameňa práve v kontexte slovanskej tradície byzantského obradu. Transliterovaný prepis je na stránke

http://cyrslav.sav.sk/pramenne_materialy/uzhorodsky_rukopisny_pseudozonar.pdf a tvorí tiež súčasť komentovaného vedeckého vydania v rámci medzinárodnej vedeckej série Monumenta byzantino-slavica et latina Slovaciae, ktoré sa podarilo vydať v spolupráci s našimi zahraničnými partnermi v Moskve a Sofii.

Za veľmi významný výsledok treba pokladať nielen medzinárodnú vedeckú konferenciu s oponentúrou výsledkov projektu či vydanie vzácnej rukopisnej pamiatky pravidiel cirkevného a svetského života (Užhorodský rukopisný Pseudozonar) z prelomu 16. a 17. storočia, ale tiež aktívnu účasť 4 riešiteľov projektu na 16.medzinárodnom zjazde slavistov v Belehrade (Srbsko) a publikovanie svojich výstupov v spoločnom súbore referátov, ktorý sa publikuje v časopise Slavica Slovaca ako supplementum (<http://slavu.sav.sk/casopisy/supplementum3-4.php>).

AD 3)

Kompletný sumár publikovaných vedeckých výstupov realizovaných v rámci projektu sa uvádza v osobitnom formulári „Výstupy a prínosy projektu za rok/obdobie 2018“ a tiež sú plne prístupné na stránke projektu <http://www.cyrslav.sav.sk/publikacie.php>, ktorá je často navštevovaná. Výstupy projektu sú tam prehľadne rozdelené v chronologickom slede s uvedením presného bibliografického údaja v troch sekciách ako knižné publikácie, periodické publikácie, neperiodické publikácie a obhájené dizertačné práce:

Tu si dovoľíme za všetky vedecké publikácie realizované v rámci projektu v roku 2018 (24 publikovaných vedeckých štúdií a rozšírených vedeckých anotácií príspevkov na medzinárodných vedeckých konferenciách oproti plánovaným 7 vedeckým štúdiám a patrí sem aj tiež plánované vedecké vydanie Užhorodského rukopisného nomokánona, elektronickej i tlačenej verzia zborníka anotácií z medzinárodnej vedeckej konferencie s oponentúrou realizovaná v rámci projektu a elektronicke sprístupnený transliterovaný rukopis) uviesť aspoň vybrané tituly: monografickú prácu – edíciu prameňa, zborník anotácií konferencie, štúdie, ktoré vo forme vedeckých referátov a posterov odzneli na 16. medzinárodnom zjazde slavistov v Belehrade:

1. ŽEŇUCH, Peter - BELAKOVA, Elena V. - NAJDENOVA, Desislava - ZUBKO, Peter - MARINČÁK, Šimon. Užhorodský rukopisný Pseudozonar. Pravidlá mníšskeho a svetského života z prelomu 16.-17. storočia / Užgorodskij rukopisnyj Psevdozonar. Pravila monašeskoj i svetskoj žizni rubeža XVI-XVII vv. Bratislava : Slavistický ústav Jána Stanislava SAV : Slovenský komitét slavistov : VEDA, vydavateľstvo SAV ; Moskva : Institut rossijskoj istorii RAN ; Sofia : Kirilometodievski naučen centăr BAN ; Košice : Centrum spirituality Východ-Západ Michala Lacka, 2018. 448 s. Monumenta Byzantino-Slavica et Latina Slovaciae, V. ISBN SK:978-80-224-1702-0; RU:978-5-8055-0346-8; BG:978-954-9787-38-2.
2. VAŠÍČKOVÁ, Svetlana - WILŠINSKÁ, Ľubomíra (zost.): Cyrilská a latinská písomná kultúra byzantsko-slovanskej tradície na Slovensku do konca 18. storočia. Bratislava : Slavistický ústav Jána Stanislava SAV ; Košice : Centrum spirituality Východ-Západ Michala Lacka v Košiciach, Teologická fakulta Trnavskej univerzity, 2018. 72 s. ISBN 978-80-89489-36-7
3. PROKIPČÁKOVÁ, Mária. Liturgická hudba byzantsko-slovanského obradu na Slovensku v diskurzoch hudobnej slavistiky. In Slavica Slovaca, 2018, roč. 53, č. 3-4 (supplementum), s. 216-229.
4. STRÝČKOVÁ, Mária: Latinsko-cirkevnoslovanské vzťahy v priestore historickej Mukačevskej eparchie. In Slavica Slovaca, 2018, roč. 53, č. 3-4 (supplementum), s. 230-242.
5. WILŠINSKÁ, Ľubomíra: Slovensko-latinské vzťahy v literatúre z prostredia byzantsko-slovanskej tradície na Slovensku. In Slavica Slovaca : XVI. medzinárodný zjazd slavistov v Belehrade. Príspevky slovenských slavistov, 2018, roč. 53, č. 3-4 (supplementum), s. 151-157.
6. ZUBKO, Peter: Poľsko-uhorské súvislosti v dejinách uniatov. In Slavica Slovaca : XVI. medzinárodný zjazd slavistov v Belehrade. Príspevky slovenských slavistov, 2018, roč. 53, č. 3-4 (supplementum), s. 187-204.

AD 4)

Podobne ako doterajší priebeh riešenia projektu, aj v záverečnom období sa v rámci rojektu budú riešitelia pridŕžiavať harmonogramu.

Pripravuje sa na vydanie monografický súbor štúdií riešiteľov projektu, ktorý bude obsahovať sumár výsledkov riešenia projektu v jednotlivých oblastiach výskumu cyrilských rukopisných prameňov, predovšetkým v oblasti jazykového a literárno-historického výskumu prameňov v kontexte dejín slovenskej kultúry spätých s byzantsko-slovanským obradom a tradíciou, tiež v oblasti historiografie, teológie a hudobnej kultúry. Monografický súbor štúdií prinesie prehľad a hlavné výsledky výskumov a zistení realizovaných v rámci projektu. Pripravuje sa vydanie monografickej práce zameranej na kázňovú tvorbu s edíciou dvoch dôležitých prameňov známych ako uglianske rukopisy (na vydanie pripravuje S. Vašíčková, vydanie sa očakáva do konca júna v roku 2019 v rámci medzinárodnej vedeckej série Monumenta byzantino-slavica et latina Slovaciae). Z výsledkov projektu vznikne prvý slovenský ucelený monografický výstup o dejinách byzantskej písomnej kultúry na Slovensku do konca 18. storočia, čo možno vnímať ako znak relevantnosti získaných výsledkov a udržateľnosti poznatkov aj do budúcnosti.

V rámci týchto plánovaných aktivít sa uskutoční apretácia pripravovaných vedeckých textov a vydaní a vedecká redakcia a recenzovanie pripravovaných sumarizačných vedeckých výstupov v medzinárodnom kontexte.

V rámci projektu možno očakávať zvýšený medzinárodný ohlas, ktorý tiež umocnia plánované prezentácie publikovaných knižných výstupov projektu, ktoré sa uskutočnia v priebehu roka 2019 na Slovensku i v zahraničí.

